

Література

1. Ансофф І. Стратегическое управление / И. Ансофф; пер. с англ. под ред. Л.И. Евенко. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
2. Дікань В.Л. Управління конкурентоспроможністю корпорацій в Європі: Підручник / В.Л. Дікань, В.І. Савчук. – К.: Знання, 2004. – 207 с.
3. Довбуш Р.А. Управління конкурентоспроможністю підприємств: Підручник / Р.А. Довбуш, А.Л. Зозуля. – Харків: Основа, 2003. – 250 с.
4. Кузьмін О.Є. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: Підручник / О.Є. Кузьмін, Н.І. Горбаль. – Львів: Компакт-ЛВ, 2005. – 304 с.
5. Немцов В.Д. Стратегічний менеджмент: навч. посіб. / В.Д. Немцов, Л.Є. Довгань. – К.: ТОВ «УВПК ЕксОб», 2001. – 560 с.
6. Портер М. Конкуренція: Учеб. пособие / М. Портер; Пер. с англ. – М.: Изд-во «Вильямс», 2005. – 608 с.
7. Ткачук Г.Ю. Формування конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу: дис. Кандидата економічних наук: 08.00.04 / Г.Ю. Ткачук. – Житомир, 2011. – 221 с.
8. Фатхутдинов Р.А. Стратегический маркетинг / Р.А. Фатхутдинов. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 448 с.
9. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник / З.Є. Шершньова. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.

С.Д. СІТАШ,

магістр, Вінницький інститут економіки Тернопільського національного економічного університету

Проблеми та фактори підвищення продовольчої безпеки регіону

У статті здійснено оцінку та виокремлено проблеми продовольчої безпеки регіону, розглянуто зовнішні та внутрішні загрози для неї. Увагу приділено факторам підвищення продовольчої безпеки регіону в ринкових умовах.

Ключові слова: продовольча безпека, продовольча безпека регіону, фактори підвищення продовольчої безпеки.

В статье осуществлена оценка и выделены проблемы продовольственной безопасности региона, рассмотрены внешние и внутренние угрозы для нее. Внимание уделено факторам повышения продовольственной безопасности региона в рыночных условиях.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, продовольственная безопасность региона, факторы повышения продовольственной безопасности.

In the article an estimation is carried out and the problems of food safety of region are selected, external and internal threats are considered for it. Attention is spared the factors of increase of food safety of region in market conditions.

Постановка проблеми. Продовольча безпека є однією з основних складових національної безпеки та об'єктивно виступає найбільш чутливим елементом економічної безпеки, оскільки будь-які негативні процеси в продовольчому забезпеченні населення, наприклад значне підвищення цін на продовольство або виникнення дефіциту тих чи інших продуктів харчування, викликають хвилю суспільного невдоволення.

В Україні останніми роками склалася небезпечна ситуація – нависла загроза над продовольчою безпекою регіону. Економіка країни, і особливо головна її складова – економіка аграрного сектору, були схильні до деформацій, унаслідок чого обсяги сільськогосподарського виробництва скоротилися. Погіршення економічної доступності населення до продоволь-

ства відбулося внаслідок низьких заробітних плат і доходів. До того ж особливу загрозу продовольчій безпеці регіонів становить істотне зменшення ресурсного потенціалу АПК у зв'язку зі зниженням родючості ґрунтів, пришвидшеним вибуттям основних виробничих фондів без їх поповнення, згортанням виробництва у деяких галузях, деградацією системи насінництва і племінної справи. У такому контексті очевидна актуальність теми статті, що обумовлює її вибір.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемам продовольчого ринку та продовольчої безпеки надана значна увага в сучасній економічній літературі. Зокрема, вони розглядаються в працях В. Бакум, Г. Балабанова, П. Борщевського, В. Євдокименко, В. Здоровик, Г. Чорного, В. Шкаберін та ін. Однак ще недостатньо сформульовані проблеми продовольчої безпеки регіону, існують протиріччя в розумінні та шляхах її забезпечення.

Основна **мета статті** полягає у розгляді проблем продовольчої безпеки регіону, виявленні зовнішніх і внутрішніх загроз для неї, а також виокремленні факторів підвищення продовольчої безпеки регіону в ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу. Важливою умовою вирішення проблем продовольчої безпеки є створення умов для ефективного функціонування продовольчого забезпечення регіону, що потребує комплексного вирішення і неможливе без тісної взаємодії державних та місцевих органів влади, які регулюють виробництво, переробку, розподіл і реалізацію продовольчих ресурсів, займаються питаннями контролю та якості продовольства.

Загалом продовольча безпека розглядається як складник економічної безпеки на різних рівнях (державному, міжнародному, регіональному).

Нинішній етап у розвитку нашої держави відповідно до глобалізаційних процесів у світі вимагає відповідної побудо-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ви управління продовольчою безпекою, що передбачає вирішення комплексу економічних, політичних та соціальних проблем. У зв'язку з цим треба виходити з того, що для створення реальної практики в умовах переходу до ринкових відносин необхідна відпрацьована теорія, яка давала б конкретні рекомендації.

Розглядаючи різні визначення продовольчої безпеки, які даються в сучасній соціально-економічній літературі, до речним визначаємо таке: «Продовольча безпека, перш за все, є важливим складовим елементом національної державної безпеки і в цій якості характеризує економічну стійкість і політичну незалежність існуючої системи, її здатність забезпечувати первинні потреби своїх громадян без втрат національно-державних інтересів». Це трактування даного поняття має два аспекти:

а) соціально-економічний, що характеризує здатність держави забезпечити своїм громадянам споживання основних продуктів харчування відповідно до прийнятих стандартів і норм;

б) політико-економічний аспект, який характеризує здатність держави до мобілізації внутрішніх резервів і агро-економічного потенціалу країни для організації забезпечення населення продовольством, переважно за рахунок власного виробництва і тим самим гарантувати економічну самостійність і політичний суверенітет [6, с. 165].

Загалом продовольча безпека означає фізичний і економічний доступ усіх людей у будь-який час до безпечного та поживного продовольства, якого достатньо для забезпечення фізіологічних потреб і активного та здорового життя.

Продовольча безпека України – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якою гарантується фізична і економічна доступність та якість життєво важливих продуктів харчування для всіх громадян згідно з науково обґрунтованими наборами продуктів харчування, забезпечується продовольча незалежність держави і підтримується стабільність продовольчого забезпечення населення [2, с. 66].

Регіональна продовольча безпека, у свою чергу, розглядається як гарантована здатність держави на регіональному рівні на принципах самозабезпечення основними харчовими продуктами та їх економічної і фізичної доступності, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, задовольняти потреби населення, в особі кожного громадянина, продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті та якості на рівні, що забезпечує його здоров'я та інтелектуальний розвиток.

Продовольча безпека представляє не тільки науковий інтерес, а виступає як суспільне явище, що зачіпає реальне життя мільйонів людей. Слід зауважити, що проблема продовольчої безпеки не нова, оскільки ще в 1982 році у Радянському Союзі було розроблено та прийнято широкомасштабну Продовольчу програму, якою було поставлене завдання довести рівень і структуру споживання основних груп харчових продуктів до науково обґрунтованих фізіологічних норм. Проте на

сьогодні цей рівень споживання не тільки не досягнутий, а навіть нижчий по деяких важливих групах продовольства, ніж у середині 1980-х років. Тому реалізація державної політики щодо забезпечення продовольчої незалежності та продовольчої безпеки держави є одним з найважливіших в економічному та соціальному розумінні складником національної безпеки і основою для продовження ринкових трансформацій в агропромисловому комплексі України.

Зазначимо, що згадані науково обґрунтовані норми споживання продовольства на душу населення розроблено в розрахунок на абстрактну людину (хоча є відповідна диверсифікація по статевих і вікових групах), і в них не враховуються національні, релігійні відмінності, поширення вегетаріанства тощо. Але ще важче визначити фактичні обсяги споживання продовольства, та ще й у розрізі певних продуктів: м'яса, молока, риби, фруктів, солодощів. Статистика розробила ці показники за результатами вибіркового обстеження сімей, але, мабуть, від реальної картини статистичні дані споживання продуктів харчування є доволі далекими.

За визначенням продовольчої і аграрної організації ООН (ФАО), продовольча безпека країн має три основні шляхи досягнення:

- прагнення до самозабезпечення;
- створення можливостей систематичних закупівель продовольства на світовому ринку;
- створення запасів (резервів) продовольства.

Для досягнення продовольчої безпеки країни необхідно поєднувати всі три шляхи, але з точки зору загальнонаціональних інтересів перевага має надаватися саме першому шляху, тобто максимальному забезпеченню потреб країни продовольством за рахунок власного виробництва. Тому в Україні надається підтримка національним виробникам продовольства, в тому числі і засобами зовнішньоторгово-вельної політики:

- збереження ввізного мита на товари, які виробляються в Україні;
- запровадження експортного мита або квот на вивіз деяких видів продовольства при загрозі його дефіциту на внутрішньому ринку держави.

Звичайно, в Україні та її регіонах населення не голодує, як у найбільш небезпечних країнах світу. Проблемою в українському суспільстві є нераціональне харчування, незбалансоване за фізіологічними потребами, а також переїдання, зловживання алкоголем та куріння. Наслідки перерахованого – хронічні хвороби, підвищення смертності та інші – вимагають додаткових витрат в освіті, медицині, соціальному забезпеченні. Низький рівень споживання продуктів харчування обумовлюється як недостатніми обсягами виробництва сільськогосподарської продукції, так і низькою платоспроможністю населення, особливо певних соціальних груп [5].

В умовах формування регіональних агропродовольчих ринків продовольча безпека регіону набуває особливого значення, надто з огляду на посилення економічної самостійності ре-

гіонів, що передбачається різними варіантами проектів адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Продовольча безпека регіону залежить:

1) від можливості забезпечити пропозицію продовольства для населення регіону в достатній кількості, якості та асортименті;

2) від можливості різних груп населення придбати необхідну (раціональну) кількість продовольства високої якості.

Завданням регіональних органів влади є забезпечення рівноправних умов для функціонування агро продовольчого ринку, зокрема, створення реальних, а не декларативних можливостей продати свою продукцію усім виробникам, у тому числі і дрібним, боротьба з монополізацією продовольчого ринку перекупниками.

За різних умов, на наш погляд, основними викликами і загрозами продовольчій безпеці регіону, що виявляються у проблемах є:

- коливання валового виробництва продовольчої продукції в регіоні;

- поширення масових, особливо вірусних хвороб худоби, птиці і рослин, які породжують недовіру споживачів до якості продуктів харчування і різке зниження попиту на них;

- адміністративне втручання в ринкові відносини, яке може розбалансувати регіональний ринок (наприклад, заборона вивозу продукції за межі регіону);

- коливання цін на зовнішніх ринках;

- економічні і політичні кризи та їх очікування, які провокують ажіотажний попит населення на продукти першої необхідності, здатний дестабілізувати ринок;

- низька якість питної води та багатьох харчових продуктів і недостатній контроль за нею;

- відсутність мотивації до праці у сільських товаровиробників, безробіття, бідність, занепад соціальної інфраструктури сіл, особливо віддалених від крупних міських поселень;

- поглиблення демографічної кризи сільського населення.

Окремо відзначимо, що протягом усієї історії державності проблема стабільного продовольчого забезпечення населення була однією з найважливіших, оскільки від неї залежить національна безпека. Крім того, продовольча проблема належить до категорії глобальних. Для розв'язання якої недостатньо зусиль окремої держави, а потрібне добре налагоджене співробітництво всіх країн, незалежно від їх суспільного ладу.

До глобальної продовольчої проблеми відносимо такі групи чинників:

- природні умови й розміщення населення (загальна площа та структура сільськогосподарських угідь, клімат, співвідношення між кількістю населення і масою продовольства, сільськогосподарський потенціал тощо);

- світовий транспорт і зв'язок, які забезпечують широкий вихід продуктів харчування на зовнішній ринок;

- політична ситуація у світі (позиції політичних сил, наявність міждержавних співтовариств, об'єднань, використання поставок продовольства у політичних цілях);

- світова економіка і торгівля в їхній єдності (продовольство як складова торговельних потоків, роль балансових розрахунків, кліринг).

Головною ареною голоду та недоїдання в сучасному світі є країни, що розвиваються, де проживає майже 4/5 населення світу, виробляють приблизно 1/3 всього продовольства, а споживають трохи більше третини його загальносвітового споживання. При оцінці скрутної продовольчої ситуації в цих країнах необхідно враховувати незавершеність аграрних реформ, бідність широких мас селянства, відсталість системи землеробства, нераціональне використання земельних і водних ресурсів.

Актуальною продовольчою проблемою є і для країн з перехідною економікою, в тому числі України. Можливості розв'язання продовольчої проблеми безпосередньо пов'язані з вирішенням питань агропромислової сфери економіки. Стратегічною метою реформування агропромислового комплексу держави традиційно є підвищення життєвого рівня населення на основі збільшення обсягів виробництва продуктів харчування і продуктивності праці, розвитку науково-технічного прогресу.

Таким чином, створення підвалин світової продовольчої безпеки – це системне завдання, вирішення якого починається з глобального, світового рівня і має доходити до кожної окремої людини.

Для покращення та стабілізації ситуації у ряді областей продовольчого комплексу України вважаємо доцільним:

- відновити матеріально-технічну базу, модернізувати виробництво, збільшити обсяги випуску конкурентоспроможної продукції і розширити її асортимент, активізувати роботу щодо залучення іноземних інвестицій і кредитів;

- забезпечити пріоритетність розвитку регіонів здійсненням державної фінансово-кредитної підтримки підприємств за рахунок розширення видів їх кредитування, а також відновлення практики передбачення в державному бюджеті коштів для кредитування міжсезонних витрат підприємств цукрової, масложирової, виноробної та інших галузей;

- продовжувати протекціоністську політику щодо вітчизняного товаровиробника;

- створити оптові ринки продовольчих товарів, розширити мережу фірмової торгівлі, зменшити кількість посередників при реалізації продукції, завдяки чому будуть понижені ціни та збільшені обсяги її продажу;

- ввести регулювання ринків зерна, цукру, масла алкогольних напоїв;

- відновити традиційні і освоїти нові зовнішні ринки збуту, зокрема створити за кордоном постійно діючі представництва окремих областей, підприємств, регіонів;

- активізувати роботу щодо створення інтегрованих структур, до складу яких мають ввійти переробні та сільськогосподарські підприємства, фірмові магазини організації з матеріально-технічного забезпечення і збуту продукції.

Основні фактори підвищення продовольчої безпеки регіону убачаються у розвитку аграрного сектору з метою гаран-

тування продовольчої безпеки держави, досягненні раціонального рівня споживання продовольства, забезпеченні конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів на зовнішньому і внутрішньому ринках. Також пропонуємо показники, за якими доцільно оцінювати рівень продовольчої безпеки.

Перший з них – це критерій достатності продовольчого споживання, який визначається відношенням фактичного рівня споживання до науково обґрунтованих норм за основними групами продовольчих продуктів.

Другий показник – критерій доступності продовольчого споживання. Визначається відношенням вартості річного набору продуктів харчування, що відповідає науково обґрунтованим нормам на одну людину, до річного доходу на одну людину.

Третій показник – критерій продовольчої незалежності країни. Це частка імпортованого продовольства у загальному обсязі спожитого продовольства. З точки зору гарантування державі продовольчої безпеки цей показник не має перевищувати 30%. Для нашої країни за останні роки цей показник становив 13,7% [3, с. 165].

Висновки

Отже, продовольча безпека – це невід'ємна складова економічної та національної безпеки держави. Сучасні реалії свідчать, що забезпечення регіональної продовольчої безпеки повинно ґрунтуватися на системному підході до вирішення завдань, основними з яких слід вважати такі, як відпрацювання ринкового механізму господарювання та справедливий перерозподіл прибутку між галузями народного господарства; забезпечення ресурсної достатності продовольчих товарів за рахунок нарощування їх власного виробництва; доступність харчових продуктів усім верствам населення незалежно від їх доходів, що вимагає надання відповідних дотацій з боку держави; забезпечення якості та екологічності продовольчих товарів тощо.

Проблема продовольчої безпеки в сучасних умовах вимагає до себе особливої уваги, що пов'язано з негативними чинниками, які впливають на її стан. Для стабілізації ситуації у ряді регіонів та оптимізації продовольчої безпеки доцільно звернути увагу на відновлення матеріально-технічної бази, модернізацію виробництва, збільшення обсягу випуску конкурентоспроможної продукції та розширення її асортименту, забезпечення пріоритетності розвитку регіонів здійсненням державної фінансово-кредитної підтримки підприємств за рахунок розширення видів їх кредитування, а також на створення оптових ринків продовольчих товарів, розширення мережі фірмової торгівлі, зменшення кількості посередників при реалізації продукції, завдяки чому будуть знижені ціни та збільшені об'єми її продажу.

Література

1. Балабанов Г. Продовольчий ринок України: оцінка регіональних відмінностей / Г. Балабанов // Український географічний журнал. – 2009. – №1. – С. 19–26.
2. Борщевський П.В. Продовольча безпека країни: стан і тенденції / П.В. Борщевський // Розбудова держави. – 2009. – №1–6. – С. 66–73.
3. Євдокименко В. Структурно-функціональні складові регіональної аграрної політики / В. Євдокименко, Ю. Лопатинський, Т. Шкабара // Регіональна економіка. – 2010. – №2. – С. 160–166.
4. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про продовольчу безпеку України» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gskaz.rada.gov.ua>
5. Скидан О.В. Формування аграрної політики для забезпечення продовольчої безпеки України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://linksdir.com.ua>
6. Щербань В. Економіко-правові засади управління системою продовольчої безпеки / В. Щербань // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2009. – №2. – С. 163–171.

С.Л. КАРПЕЦЬ,
асистент, Житомирський державний технологічний університет

Дисбаланси показників соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах адміністративно-територіальної реформи

Розглянуті підходи до оцінки рівнів розвитку регіонів і проаналізовані показники збалансованості соціально-економічного розвитку України.

Ключові слова: дисбаланс, збалансованість, розвиток, регіон.

Рассмотрены подходы к оценке уровней развития регионов и проанализированы показатели сбалансированности социально-экономического развития Украины.

Ключевые слова: дисбаланс, сбалансированность, развитие, регион.